

Historia medycyny • History of medicine

Mikołaj Kopernik jako lekarz

Witold Rudowski

Nicolaus Copernicus as a physician

Życiorys Mikołaja Kopernika jest historią człowieka, który poszukiwał ładu świata i harmonii ruchów sfer niebieskich, a wywołał głęboki przewrót w nauce okresu średniowiecza, odkrył bowiem obiektywną prawdę o przyrodzie świata. Dzięki swej teorii heliocentryzmu Kopernik znany jest przede wszystkim jako genialny astronom. Do niedawna tylko nieliczni badacze jego życia i odkryć wiedzieli, że był on również lekarzem o wielkich osobistych zaletach, pełnym ofiarności i rzetelności w obcowaniu z chorym. W zakresie medycyny „był czczony, jak drugi Eskulap [...] ponieważ znał różne środki lecznicze, wypróbował je, sam przygotowywał i z powodzeniem stosował je u biednych, którzy uwielbiali go jak jakieś bóstwo...”. Tak właśnie historyk Szymon Starowolski w swej biografii znakomitych ludzi w Polsce, zwanej *Scriptorum Polonorum Hecatontas*, charakteryzuje człowieka, którego ludzkość czci w 500-lecie jego urodzin, jako twórcę nowego nieba, ale który był również godnym podziwu lekarzem, mężem stanu, znawcą sztuk pięknych, a nawet ekonomistą.

Mikołaj Kopernik ujrzał światło dzienne 19 lutego 1473 r. w Toruniu, w rodzinie, która przeniosła się ok. 1350 r. z Dolnego Śląska do Krakowa, a następnie osiadła w Toruniu. Ojciec przyszłego wielkiego astronoma, któremu również na imię było Mikołaj, był kupcem i prowadził na szerszą skalę handel z Gdańskiem. Mikołaj Kopernik starszy zmarł ok. 1483 r., pozostawiając prócz wdowy Barbary czworo dzieci: dwie córki i dwóch synów. Być może, że zaraz po śmierci męża Barbara Kopernikowa spieniężyła swe mienie i opuściła Toruń przenosząc się do Włocławka, do swego brata Łukasza Waczenrode, który objął opiekę nad nią i jej dziećmi. Początkowe nauki pobierał 12-letni Mikołaj Kopernik we Włocławku, w tamtejszej szkole katedralnej. Nauczycielem jego był Mikołaj Wodka z Kwidzyna nad Wisłą, znany lekarz, humanista i astronom. Najprawdopodobniej Wodka rozbudził

w swym uczniu zainteresowanie do nauki, a w szczególności do medycyny.

Uniwersytet Jagielloński

W 1491 r. Kopernik wpisał się na listę uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego, który w owym czasie stał na wyżynie swego rozwoju i rozgłosu. Kopernik zapisał się na Wydział Filozoficzny, którego program w czasach średniowiecza otwierał drogę do studiów teologicznych, medycznych i prawnych. Studia Mikołaja Kopernika we Wszechnicy Jagiellońskiej obejmowały astronomię, astrologię i matematykę, które wykładali znakomici astronomowie – Jan z Głogowa i Wojciech z Brudzewa oraz matematycy – Bernard z Biskupiego i Wojciech Krypa z Szamotuł. Oprócz wyżej wymienionych stykał się Kopernik z geografem Wawrzyńcem Korwinem, Stanisławem Byliną i Janem Ursinusem, jednym z najwybitniejszych humanistów polskich, przyrodnikiem i lekarzem. Być może, że wówczas właśnie słuchał Kopernik wykładów na temat traktatu Arystotelesa *O niebie* oraz czworoksięgu Ptolemeusza objaśniającego teorię ruchu planet. Poważnie również interesował się Kopernik astrologicznymi prognozami dotyczącymi spraw życia i śmierci, co stanowiło wstęp do studiów lekarskich. W średniowieczu bowiem istniały bliskie związki między astronomią, astrologią i medycyną. Panowała głęboka wiara we wpływ ciał niebieskich na ustrój ludzki, wiara w zależności między ruchami i położeniem gwiazd i planet a stanem zdrowia człowieka. Makrokosmos – świat ciał niebieskich odzwierciedlał się w mikrokosmosie ustroju człowieka. Poszczególne znaki Zodiaku przypisywano wpływ na poszczególne narządy. Związek zachodzący między położeniem planet oraz konstelacji gwiazd, a stanem i czynnością tkanek i narządów był przedmiotem zawyłych dociekań i poważnych dyskusji naukowych. Nawet tak wielkie umysły, jak Roger Bacon – pionier indukcyjnego i doświadczalnego badania przyrody i Servetus – odkrywca krążenia płucnego, byli gorącymi zwolennikami astrologii i wyznawcami związków między zjawiskami niebieskimi a życiem człowieka.

I tak w 1491 r. Mikołaj Kopernik wkroczył w świat wiedzy uniwersalnej, znamiennej dla owych czasów. Studia jego niebawem miały nabrać w dziejach przyrodznaw-

Artykuł prof. Witolda J. Rudowskiego, napisany przed 30 laty, publikujemy obok wspomnienia o Profesorze – jako przykład Jego erudycji i szerokich zainteresowań.

Artykuł zaopatrzone w śródtytuły i uzupełniono ilustracjami, pochodzącymi z archiwum Redakcji Naukowej Centrum Onkologii

Ryc. 1. Mikołaj Kopernik z gałązką konwalii – symbolem zawodu lekarskiego (drzeworyt z 1617 roku)

stwa i medycyny niezwykle doniosłego znaczenia. Kierunek, który w starożytności miał wybitnego przedstawiciela w Demokrycie, a który zamilkł w wiekach średnich, ogłosił materialistyczne ujmowanie zjawisk w przyrodzie. Młody Kopernik studiujący w Uniwersytecie Jagiellońskim nie zdawał sobie jeszcze sprawy z tego, że jego przyszłe osiągnięcia będą stanowiły przełom w nauce, zapoczątkują zwrotny punkt w astrologii i staną się jeszcze jednym dowodem tego, jak dalece w prawdziwej nauce potrzebne jest to, co w owym czasie nazywano wolnością ducha – *animus liber*.

Doniosłym czynem Kopernika, dokonanym podczas studiów krakowskich, było odważne stwierdzenie, że sprzeczności w systemie Ptolemejskim istnieją i wymagają gruntownej zmiany. Był to zatem pierwszy krok, jaki Kopernik postawił na drodze która miała go doprowadzić do przewrotu w astronomii. Istotą tego kroku była negacja oparta na przesłankach logicznych i na spostrzeżeniu, że głoszona jako prawdziwa teoria ruchów ciał niebieskich jest obciążona grzechem sprzeczności i niekonsekwencji.

Niektórzy biografowie błędnie podawali, że Kopernik uczęszczał na Wydział Lekarski Akademii Krakowskiej. Studiował on *facultas artium*, będący filozoficznym przygotowaniem do dalszych studiów, który pozwolił mu na osiągnięcie szerokich horyzontów wiedzy i nauki i na

praktyczne sprawdzenie, w jaki sposób jedna gałąź wiedzy uzupełnia inną.

Jak długo trwał pobyt Kopernika w Krakowie dokładnie nie wiemy, ale zdaniem jego znakomitego biografy L. Birkenmajera, do wiosny lub lata 1495 r. W jesieni tegoż roku Mikołaja i jego starszego brata Andrzeja widzimy u boku Łukasza Waczenrode, biskupa Warmii, który w jesieni 1496 r. wysłał Mikołaja na studia prawnicze do Bolonii, chcąc przygotować go do objęcia wyższego stanowiska w hierarchii kościelnej. W Bolonii oraz w Rzymie Kopernik, poza studiami prawniczymi, zajmował się ze szczególnym zainteresowaniem nauką astronomii, czynił liczne obserwacje słońca i gwiazd stałych. Uczęszczał również na wykłady profesorów o głośnych nazwiskach, jakimi byli znakomity latynista Filippo Beroaldo, hellenista Antonio Urceo, wszechstronny humanista Giovanni Garzoni, filozof Alessandro Achillini i inni. Najgłębszy jednak wpływ wywarł na Kopernika astronom Domenico Maria Novara (1454-1504), który umysł Kopernika zawrócił z drogi krytyki i negacji, a zachęcił do pozytywnych obserwacji i poszukiwań badawczych, aby na zwaliskach systemu Ptolemeusza zbudować system nowy i prawdziwy. Okres studiów w Bolonii wzbudził w Koperniku myśl, że nieruchomość ziemi nie może być takim pewnikiem, za jaki ją powszechnie poczytują.

Studia medyczne w Padwie

Po czteroletnim pobycie we Włoszech Mikołaj Kopernik powrócił na wiosnę 1501 r. na Warmię, ale już 27 lipca 1501 r. kapituła biskupstwa warmińskiego we Fromborku rozważyła prośbę braci Andrzeja i Mikołaja Koperników, którzy pragnęli uzyskać zasiłek na studia zagraniczne. Po gruntownym namyśle członkowie kapituły powzięli decyzję pozytywną, zlecając Mikołajowi Kopernikowi studia medyczne. Młody uczonec niezwłocznie udał się do Włoch i już z chwilą rozpoczęcia wykładów w październiku 1501 r. znalazł się w gronie studentów narodowości polskiej w murach uniwersytetu w Padwie.

Trudno jest obecnie wyjaśnić, co skłoniło Kopernika do wyboru Padwy, jako miejsca swych studiów lekarskich. Prawdopodobnie zdecydowała o tym sława środowiska naukowego skupionego w Padwie, którą to sławę roznosili przyjeżdżający do Polski Włosi nadając tej uczelni nazwę „*la dotta*” (uczona). Uniwersytet padewski cieszył się również zasłużonym uznaniem z tego względu, że miał doskonały zespół nauczycieli i szczególne przywileje zabezpieczające wolność przekonań. Profesorów i rektora wybierali sami studenci. Wydział lekarski Uniwersytetu, w Padwie ukończyli przed Kopernikiem tak wybitni lekarze polscy, jak Jan z Ludziska, Marcin z Żorawicy, Jan Wels, a przede wszystkim Maciej z Miechowa, jeden z najbardziej światłych umysłów Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1487 r. opuścił Padwę Jan Ursinus, z którym Kopernik stykał się podczas swych studiów w Krakowie.

Jednym z poważnych czynników, decydujących o wyborze Padwy, jako miejsca studiów lekarskich, były przejawy odstępstwa w tej uczelni od rutyny scholastyizmu i dogmatyzmu, a kierowanie się zasadami wolności

Ryc. 2. Galen, Awicenna i Hipokrates – ich dzieła kształtowały wiedzę medyczną w czasach Kopernika (ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej)

i niezależności myślenia oraz poznawania prawdy przez bezpośrednią obserwację przyrody i człowieka.

Studia lekarskie trwały w Padwie 3 lata i obejmowały 4 główne przedmioty, dla których ustanowio-

no osobne katedry. Profesorowie medycyny teoretycznej wykładali *Kanon medycyny* Awicenny i *Aforyzmy* Hipokratesa, na trzecim roku studiów czytano *Microtegmus* Galena. Trzeci i czwarty przedmiot tworzyły część praktyczną studiów, czyli wykłady o gorączce i chorobach specjalnych. Po ukończeniu 2 lat studiów otrzymywało się tytuł bakałarza, po 3 latach – licencjata. Poza tym obowiązywał jeszcze rok praktyki pod kierunkiem wybitniejszego lekarza.

Ówczesni profesorowie medycyny uniwersytetu padewskiego byli znakomitościami naukowymi i autorami wielu dzieł lekarskich. Do nich należeli przede wszystkim anatom Marco Antonio della Torre (1473-1506), przyjaciel Leonarda da Vinci i Gabriele Zerbi (1468-1505) autor rozprawy o anatomii ciała ludzkiego i anatomii dziecka. Profesorami medycyny teoretycznej byli: Girolamo de Urbino, Filippo Pomodora i Girolamo Pindemonte, a praktycznej medycyny uczyli Giovanni Aquila, Alessandro Benedetti, który nie tylko był cenionym chirurgiem, ale twórcą teatru anatomicznego, w którym systematycznie odbywały się sekcje zwłok. Benedetti za pod-

Ryc. 3. Kanon medycyny Awicenny (rękopis średniowieczny)

Ryc. 4. Zajęcia na uniwersytecie w Padwie (wiek XV)

stawę postępu medycyny uważał spostrzeżenia kliniczne i anatomopatologiczne. Wreszcie w Padwie Kopernik słuchał wykładów Girolamo Fracastore (1478-1553), sławnego lekarza, fizyka, astronoma i poety, autora dzieła o chorobach zakaźnych i poematu o kile. Spośród prawdopodobnych nauczycieli Kopernika należy również wymienić lekarza Piotra Trapoliniego, który z powodzeniem zajmował się matematyką, oraz wybitnego higienistę i anatoma Bartolomeo da Montagnana młodszego. Mikołaj Kopernik musiał być niewątpliwie gorliwym słuchaczem wykładów i zajęć uniwersyteckich i odbywał w Padwie praktykę lekarską, chociaż źródła historyczne nie przekazały nam pod czy im kierunkiem. Uczył się również języka greckiego, który był mu niezbędny do czytania tekstów lekarskich w oryginale. Studia Kopernika w Padwie przerwane były na krótki okres zabiegami o uzyskanie stopnia doktora dekrétów, do którego upoważniały go uprzednie studia w Bolonii. Doktorem dekrétów został 31 maja 1503 r. w Ferrarze, co odpowiadało promocji na doktora prawa kanonicznego.

Studia lekarskie w Padwie ukończył Mikołaj Kopernik w 1504 r., prawdopodobnie ze stopniem licencjata, uprawniającym go do wykonywania praktyki lekarskiej. Nic pewnego nie wiemy, czy wielki astronom uzyskał tytuł doktora medycyny. W wielu dokumentach Kopernik wymieniony jest jako doktor, jednak bez bliższego określenia dziedziny nauki. Tylko w jednym z listów księcia Albrechta Pruskiego został Mikołaj Kopernik wymieniony jako doktor medycyny. Poza tym Marcin Kromer, znany historyk polski i biskup warmiński, fundując w 1581 r. tablicę pamiątkową ku czci Mikołaja Kopernika w katedrze we Fromborku, umieścił napis, z którego wynika, że był on „*artiae et medicinae doctor*”. Promocja Kopernika na doktora medycyny mogłaby się odbyć najwcześniej w 1503 r. Ponieważ akta medyczne uniwersytetu w Padwie z okresu 1503-1507 zaginęły, sprawa posiadania doktoratu medycy-

ny przez Mikołaja Kopernika nie jest w pełni wyjaśniona. Dokładniejsze jednak poznanie treści i zakresu ówczesnych rozporządzeń w Polsce wskazuje na to, że starano się ograniczać zakres uprawnień lekarskich posiadaczy licencjatu.

Praktyka lekarska w Polsce

Bezpośrednio po przyjeździe do Polski w 1504 r. Kopernik udał się do kapituły warmińskiej, gdzie w 1507 r. objął stanowisko lekarza kapituły. To odpowiedzialne stanowisko „*medici capitularis*”, przy wysokich wymaganiach stawianych przez niezależną kapitułę warmińską, wymagało posiadania takich kwalifikacji lekarskich, jakie z reguły posiadali w Polsce doktorzy medycyny. Jest również znamienym faktem, że na jednym z najstarszych portretów wykonanych przez Tobiasza Stimmera, Kopernik trzyma w ręku nie symbol astrologii, a gałązkę konwalii, oznakę zawodu lekarskiego.

Wuj Mikołaja Kopernika, Łukasz Waczenrode, powołał go do swej rezydencji w Lidzbarku. Kopernik pełnił tam obowiązki lekarza i rozwinął rozległą praktykę lekarską, z której nie czerpał żadnych korzyści materialnych. W wolnych chwilach zajmował się astronomią i rozmyślał nad nowym układem wszechświata. W Lidzbarku przebywał Kopernik do 1512 r., w którym biskup Waczenrode zmarł z powodu bliżej nie dającego określić się cierpienia przemiany materii. Mikołaj Kopernik przeniósł się w tym roku do Fromborka, w którym pozostawał do swej śmierci, to jest do 1543 r. W mieście tym, w odosobnieniu i ciszy swej wieży obserwacyjnej, dokonywał obliczeń matematycznych, stanowiących podstawę jego epokowego odkrycia astronomicznego. Nie zaniedbywał jednak praktyki lekarskiej, udzielając zawsze chętnie swej wiedzy potrzebującym jego pomocy. Często korespondował na tematy medyczne, między innymi z Janem Benedyktem Sol-

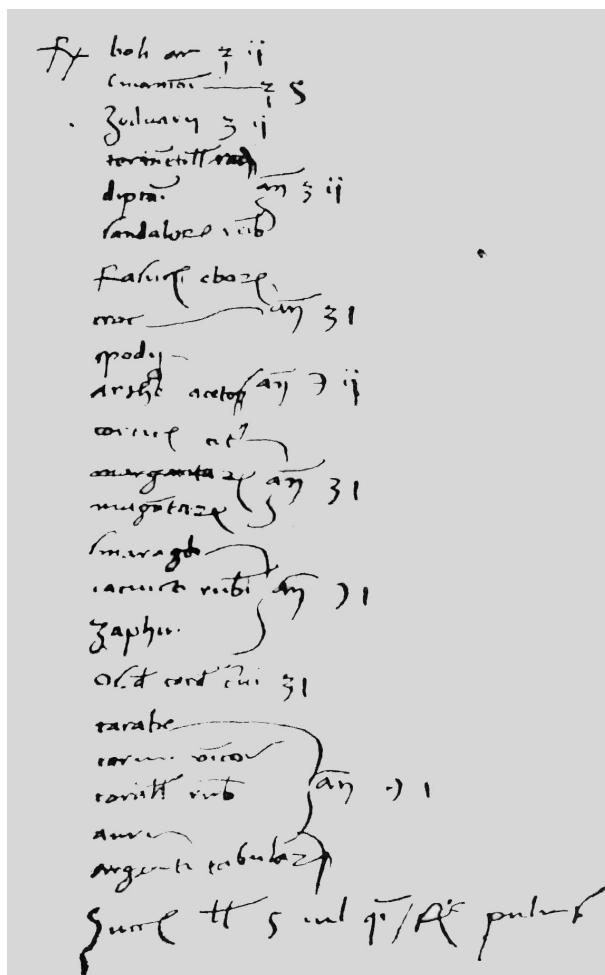
Ryc. 5. Zamek – rezydencja biskupów w Lidzbarku. Tu w latach 1507–1512 Kopernik pełnił funkcję lekarza kapituły

fą, znakomitym przybocznym lekarzem króla polskiego Zygmunta Starego, Janem Teslerem z Wrocławia i Jerzym Joachimem Retykiem. Źródła historyczne przekazały nam wiele informacji o działalności lekarskiej Mikołaja Kopernika, który leczył szereg osobistości zazwyczaj z pomyślnym skutkiem. Pacjentem Kopernika był biskup Fabian Luzjański, cierpiący na ciężkie przewlekłe choroby (zmarł w 1523 r.). Leczył swego brata Andrzeja, który zapadł na trąd po powrocie z Włoch. Udzielał częstych i skutecznych porad lekarskich biskupowi Maurycemu Ferberowi z Lidzbarka, cierpiącemu na zaburzenia jelitowe i podagrę. Zasięgał porady Kopernika Aleksander Scultenius, historyk i geograf, zwolennik Lutra i Jan Dantyszek, wybitny humanista, następca Ferbera, przyjaciel astronoma z lat młodzieńczych i wróg u schyłku życia. Mikołaj Kopernik leczył również biskupa chełmińskiego Tiedemana Giese, swego szkolnego kolegę, chorującego na zimnicę. Działalność lekarska Kopernika sięgała daleko poza granicę Fromborka i jego okolicy. Kopernik wielokrotnie wyjeżdżał do Prus Książęcych, do Gdańska i Olsztyna. Książę Albrecht Pruski wzywał go do łoża swego chorego przyjaciela i gościł go przez miesiąc na swym dworze w Królewcu. Pomoc lekarską niósł Kopernik nie tylko możliwym, ale prawdziwą opieką otaczał chorych z ludu, często sam dostarczając im leków.

Kopernik starał się nieustannie pogłębiać swą wiedzę lekarską i nabywał dzieła medyczne dla własnego użytku i dla biblioteki warmińskiej. Wiele książek Kopernika zginęło, wiele jednak zachowało się dla potomności, przede wszystkim te, które wywieziono z Warmii podczas wojny w 1626 r. Znajdują się one obecnie w bibliotece uniwersyteckiej w Uppsali i w bibliotece kapitulnej w Strängäs (Szwecja). Wśród dzieł, którymi posługiwał się Kopernik, spotykamy głównie podręczniki znane w owych czasach, jak np. *Breviarum practicae medicinae* Bartolomeus de Montagnana (Wenecja 1499), *Practica in arte chirurgica* Joannis de Vigo (1516). Nie brak również starożytnych klasyków medycyny, jak Hipokratesa *De prepaxatione hominis* i Galena *De affectorum locorum notitia* oraz komentarzy do Kanonu Avicenny. Przeważają więc książki o praktycznym charakterze, będące typowym księgozbiorem medycyny okresu średniowiecza.

Książki pozostawione przez Mikołaja Kopernika mają dla nas wartość bezcenną jeszcze pod innym względem. Znakomity uczyony miał zwyczaj czytać książki z piórem w rękę, zakreślając interesujące go miejsca i umieszczając na marginesie lub na pustych, niezadrukowanych stronicach uwagi i notatki. Te marginesowe notatki (marginalia) stanowią wyraźne źródła wiadomości o arsenale środków leczniczych, jakimi się posługiwał. Część tych środków pochodzi z medycyny ludowej, część zaś oparta jest na dziele Dioskoridesa z II wieku naszej ery, które przez kilkanaście wieków służyło lekarzom praktykom jako podręcznik terapii. Wpływ autorów klasycznych widoczny jest wyraźnie we wszystkich wskazaniach do upustu krwi.

Na jednej z książek, mianowicie matematycznym dziele Euklidesa, znajdującym się w bibliotece w Uppsali, widnieje recepta napisana ręką naszego astronoma-lekacza, zawierająca aż 21 składników pochodzenia roślinnego, zwierzęcego i mineralnego. Pomiędzy innymi w receptce tej znajdują się w postaci sproszkowanej szlachetne kruszce i kamienie, jak złoto, srebro, szmaragdy, szafiry i korale. Leki takie były niewątpliwie bardzo kosztowne, a ich efekty – nieznanne. Ale obok tych złożonych, znamienych dla średniowiecznej medycyny recept, znajduje-

Ryc. 6. Recepta napisana ręką Kopernika na marginesie dzieła Euklidesa z własnego księgozbioru (obecnie księga znajduje się w bibliotece w Uppsali)

my przepisy proste, oparte na doświadczeniu i ludowej mądrości. Poleca więc Kopernik goździki z miodem przeciw kaszlowi, goździki z ciepłym czerwonym winem przeciwko biegunkom.

Poza owocną i wszechstronną praktyką lekarską Kopernik zajmował się ze szczególnym zainteresowaniem higieną i epidemiologią. Wiadomo jest, że biskup Fabian Luzjański zwracał się do Kopernika o opracowanie przepisów sanitarnych w celu zwalczania epidemii choroby zakaźnej, która w 1519 r. panowała na wybrzeżu. Znając dogłębnie podstawy matematyki, fizyki, mechaniki i hydrauliki Kopernik zaopatrzył ludność Warmii i Pomorza w zdrową wodę do picia, budując specjalny wodociąg. Prosty wiersz łaciński wyrity na wodociągu tym we Fromborku sławi Kopernika mówiąc, że „jego mądrość dała ludziom to, czego poskąpiła im natura...”.

Z zebranych źródeł historycznych wynika, że Kopernik był lekarzem wziętym, doświadczonym i uczonym. Istnieją również dane, że instynkt badawczy Kopernika nie był w dziedzinie medycyny całkowicie uspijony. Książd Jan Brożek z Kurzelewa, mający dostęp do listów i notatek Mikołaja Kopernika, obecnie, jak się zdaje, bezpowrotnie zaginionych, pozostawił informację, że Kopernik przeprowadzał porównania i analogie między medycyną a mechaniką Archimedesusa i poszukiwał matematycznych sformułowań w naukach medycznych. Cytowana wzmianka Brożka jest jedynym śladem wiązania się w umyśle Kopernika problematyki biologicznej z zagadnieniami matematyczno-przyrodniczymi. Dopiero w 85 lat po śmierci Kopernika powstało dzieło Harvey'a *De motu cordis*, w którym lekarz po raz pierwszy spojrzął na budowę ciała człowieka jako na maszynę fizjologiczną, będącą w ruchu i rozpoczął tym samym erę badań doświadczalnych w medycynie.

Kopernikowska idea o podstawowej roli nauk matematycznych w naukach lekarskich sprawdza się dzisiaj, gdy współczynniki liczbowe – stosowane praktycznie w odniesieniu do olbrzymiej części populacji świata – określają optymalne warunki bytu człowieka. Ocaloną przez Brożka od zapomnienia ideę wielkiego lekarza i przyrodnika można nazwać śmiało Kopernikowską wizją postępu w medycynie.

Równoległe z bogatą praktyką i rozwojem nowych koncepcji o roli matematyki w medycynie prowadził Kopernik pisanie i doskonalenie dzieła *De revolutionibus orbium coelestium libri sex*. Z publikacją tego dzieła wahał się, ciągle niezupełnie zadowolony z osiągniętych wyników. Dopiero osobista interwencja młodego profesora astronomii na Uniwersytecie w Wittenberdze, Jerzego Joachima Retyka, spowodowała, że rozproszone zostały wątpliwości fromborskiego mędrca, powstrzymujące go od ogłoszenia drukiem pracy swego życia. Z bezcennego autografu sporządzono odpis na użytek drukarni. Druk całości dzieła zlecił Retyk norymberskiej oficynie Jana Petrejusa. W ten sposób utrwalono na zawsze genialne myśli Kopernika o heliocentrycznym układzie wszechświata.

Kopernik zmarł 24 maja 1543 r. we Fromborku. Tiedeman Giese, biskup chełmiński, w liście do swego przy-

jaciela Jerzego Joachima Retyka, napisał: „zesłabł nagle, krew obficie z ust płynąć poczęła, po czym nastąpiło nagłe porażenie prawej ręki i boku, wreszcie zgon prędko, który sam Kopernik przewidział”. Dziwnym zbiegiem okoliczności tego samego dnia nadszedł do Fromborka drukowany egzemplarz *Revolutionibus*, przesłany autorowi przez Retyka. Gasnący wzrok genialnego astronoma spoczął na chwilę na księdze, która jego nazwisku zapewnić miała nieśmiertelność. W kilka stuleci później napisał wielki polski uczony Jędrzej Śniadecki: „Umierał Kopernik, kiedy wyszła jego książka o obrotach ciał niebieskich już drukiem ogłoszona, był to wschód nieśmiertelności, przy zgonie nękającego człowieka...”.

Dzisiaj wielkiego uczonego, utalentowanego i sumiennego lekarza, będącego przedstawicielem ówczesnej wiedzy medycznej, która, tak jak matematyka i astronomia, uczyła ścisłości obserwacji i logicznego rozumowania. Być może, że medycyna współczesna poniosła straty, ponieważ Kopernik nie traktował jej pierwszoplanowo, bowiem, jak się wyraził kontynuator dzieła wielkiego astronoma Keplera: „był nieświadom bogactw własnego umysłu...”. Gdyby więc okoliczności pozwoliły Kopernikowi skoncentrować swą myśl nad problematyką medycyną, może i w tej dziedzinie stałby się pionierem nowych dróg. Jako lekarz jednakże, nie pozostał Kopernik w tyle za swą epoką i wśród współczesnych zapisał się jako znakomity lekarz.

Wielkość Kopernika obecnie spostrzegamy nie tylko w nienagannym zrozumieniu i spełnianiu swego lekarskiego posłannictwa, ale przede wszystkim w jego teorii ruchu ziemi i innych planet dookoła słońca. Teorię tę sprowadził do jednego, niezmiernie prostego układu, który wyjaśniał wszystko i w którym dominowało przekonanie, że w naturze wszędzie panuje prostota i rozum. Degradacja ziemi w układzie świata była jednym z najśmielszych twierdzeń epoki Odrodzenia, za które dziś składamy hołd pamięci genialnego astronoma, lekarza i przyrodnika. Uświadomił on bowiem, że kryteria prawdziwości teorii w przyrodzie i medycynie nie mogą być różne od kryteriów w innych dziedzinach nauki.